

KNJIŽNICE NA PRIMORSKEM
V SREDNJEROČNEM NAČRTU DO LETA 1970

Miro Kocjan

Razložiti problematiko v splošnih obrisih in neobvezno nakazati nekaj osnovnih smeri, ki naj jih uberemo, da bi kar najbolj učinkovito sodelovali v razpravah o srednjeročnem programu družbenega razvoja in skušali s tem doseči, da bodo tudi knjižnice naše v njem jasno in čvrsto mesto, ki jim vsekakor pritiče — to je namen naslednjih razmišljanj. Pri tem ne gre za vsiljevanje, marveč zgolj za odprtje problematike in za začetek pogovora o tem, kakšno in zakaj takšno naj bo mesto naših knjižnic, brez dvoma pomembnih družbenih institucij v srednjeročnem načrtu.

V svojem razglabljanju se bom posluževal le novejših podatkov in prezrl stare, ker menim, da mora biti vse naše razpravljanje projektirano odločno naprej, upošteva je pri tem sedanje stanje. Navajanje starih in zastarelih podatkov, brenkanje na sentimentalne strune, češ, v prvih letih po vojni je bilo mnogo bolje, saj smo imeli npr. leta 1950 kar 2359 raznih knjižnic, sedaj pa jih je več kot tretjina manj in podobno, utegne razpravo samo otežiti, omejiti in izroditi. Sleherno problematiko moramo namreč doumeti in tolmačiti v razmerah, v katerih je nastala in se razvijala. Če so razmere danes drugačne od tistih pred 15. leti, je to pač objektivno in zgodovinsko dejstvo, s katerim se moramo sprijazniti in se mu prilagoditi. In prav to zavestno prilagajanje, ki pa ne sme biti pasivno, marveč aktivno in v nekem smislu celo vodilno v utiranju nadaljnje poti, je pogoj za nove uspehe knjige, knjižnic in knjižničarstva sploh.

Seveda pa pomeni to prilagajanje v prvi vrsti potrebo po vlaganju novih in novih naporov, da bi družbi dokazali, kako pomembna, še več, kako neobhodna je knjiga, skupaj s tistimi, ki jo hranijo in posredujejo javnosti. Mislim, da je navajanje rekov in citatov ob tej priložnosti odveč. Odveč pa najbrž ni, če zopet naglasimo, da je kultura stvar vse naše družbe in njenega razvoja ter da knjiga v njej ni zgolj sestavni, marveč bistveni, če že ne osnovni del, da sta knjiga in znanje, ki ga iz nje pridobimo, temelj in pobudnik nadaljnjega ustvarjanja.

Za ustvarjanje pa je potrebno v prvi vrsti, da ne capljamo za razvojem, da ne tavamo predolgo, obotavljaje se, v iskanju poti, da se ne vdajamo stihiji, stagnaciji in posledično temu, da postanemo breme družbe. Razvoj terja tudi od nas nenehno nove napore. Vtis imam, da vržemo nekateri prehitro puško v koruzo in začnemo

čakati ter čakamo. S tem delamo veliko napako, ki je toliko bolj usodna, ker ne prizadene le nas, marveč knjigo, ki pa je prepomemben družbeni adut v naših rokah. Hočem reči to: res je, da so nam razni družbeni činitelji, in med njimi tudi občinske skupščine, dolžni pomagati s sredstvi, vendar ta odgovornost ne sme biti enostranska. Mi moramo odločno prispevati k temu, da jo krepimo, da bi postala obojestranska, krepili pa jo bomo predvsem s tem, da bomo s svojim delom iz dneva v dan otipljiveje dokazovali in dokazali, kaj predstavlja knjiga.

Ta aktivnost in žilavost, ki sta pri nekaterih odlika, pri drugih pa žal huda vrzel, morata priti še bolj do izraza. Sodim, da je za nji nadvse primeren čas prav sedaj, ko so se tudi primorske občinske skupščine začele pripravljati na izdelavo načrta srednjeročnega razvoja do leta 1970. V te priprave se moramo tudi sami vživeti in v njih sodelovati.

Skupščine se bodo morale vsebolj ukvarjati z družbenimi službami, pa zato tudi s kulturo, seveda s tem, da bodo svoje odnose z gospodarskimi organizacijami gojile in utrjevale tako, da bo imelo od tega konkretne koristi vse družbeno življenje.

Osnutek srednjeročnega načrta za razvoj SR Slovenije omenja v poglavju o kulturi tudi knjižnice. O njih pravi v glavnem, da število knjižnic upada, da so bile v zadnjih letih ukinjene predvsem manjše društvene ljudske knjižnice, ki so zaradi pomanjkanja denarja životarile, da pa se je od leta 1960 ustavilo tudi enakomerno naraščanje knjižne zaloge. Če bi se ta enakomerno množila, bi moral biti indeks njenega naraščanja na primer leta 1964 — 222, bil pa je samo 148. Osnutek načrta se zavzema za večjo podporo tudi knjižnicam, v celoti pa napoveduje glede na predvideno rast osebnih dohodkov z letno stopnjo okrog 10 odstotkov v obdobju od leta 1966 do leta 1970 in ob predvidevanju stabilnega trga, realizacijo višjega deleža v kulturne namene sploh. Ta delež je bil leta 1965 v strukturi osebne potrošnje 9 odstotkov, leta 1970 pa naj bi znašal 9,5 odstotka. Osnutek predvideva, naj bi se delež skupnih stroškov za kulturne namene pri narodnem dohodku povečal od 1,1 odstotka leta 1965 na 1,2 odstotka leta 1970. Knjižnice naj bi bile seveda udeležene pri tem povečanju.

Seveda se nam ob tem porodi vprašanje, ali ta predvidevanja ustrezajo primorski specifikiki. Odgovora na žalost ne moremo dati, kolikor pa bi ga morali, bi bil verjetno negativen. Osnove za odgovor nimamo, ker bi med drugim nujno potrebovali zbir podatkov za vse primorske občine, tega pa na žalost ni, pa tudi nazornejših republiških kazalnikov nimamo.

Nekaj elementov pa le imamo. Iz njih dokaj zgovorno izhaja, da bi moral biti pri narodnem dohodku poprečni delež za kulturne namene in zato tudi za knjižnice večji, kot je to rečeno v republiškem srednjeročnem osnutku programa. Sodimo namreč, da bi se morala sredstva za kulturo pri sedanji dinamiki proizvodnje in bruto produkta, v pogojih stabiliziranega trga ter pri sedanji rasti narodnega dohodka na Primorskem povečevati letno od 10 do 15 odstotkov in tako doseči leta 1970 naraščanje približno 40 do 60 odstotkov v primerjavi s sedanjimi sredstvi, pač glede na potrebe in možnosti sleherne komune. To naj bi bil realni minimum, iz katerega pa so izločene investicije.

Vzemimo za primer koprsko občino. O njej oziroma o njeni občinski skupščini moramo tudi ob tej priložnosti naglasiti, da je v zadnjih letih pokazala izredno in zavestno razumevanje za kulturo in njene dejavnosti ter da je prispevala dejansko, kolikor je mogla, tako, da spada najbrž med redke občine v Sloveniji, ki so leta 1966 dale več denarja za kulturo kot leta 1965 kljub reformi in njenim trenutnim omejitvam. 11 odstotkov sredstev za kulturo več kot prejšnje leto ni veliko, je pa sila značilno in hvalevredno. Koprška študijska knjižnica je prejela leta 1966 14 milijonov 600 tisoč dinarjev, 350 tisoč več kot leta 1965, ljudska knjižnica pa 7 milijonov, to je pol milijona več kot leta 1965.

Kaj nam razkrivajo podatki koprške občine? Narodni dohodek v tej občini je znašal leta 1961 — 10 milijard 437 milijonov, leta 1964 17 milijard 950 milijonov, 1965 22 milijard 518 milijonov, 1966 pa bo predvidoma dosegel 26 milijard 255 milijonov, torej skoraj 250 odstotkov več kot pred petimi leti. Sredstva za kulturno dejavnost pa so se v istem obdobju dvignila za kakih 110 odstotkov. Torej disproporc, ki ga bomo morali čedalje odločneje odpravljati.

Ta koprski disproporc pa je celo ugoden, če ga vzporejamo s sredstvi, namenjenimi kulturni dejavnosti v drugih primorskih občinah, kjer nihajo povečana sredstva v omenjenem obdobju od 70 odstotkov v ajdovski občini do največ 115 odstotkov v nekaterih drugih občinah, upošteva je isti koeficient povečanja narodnega dohodka, to je 250 odstotkov.

Položaj torej ni rožnat ter bo treba napeti v prihodnjih letih vse sile, da neskladje odstranimo. Ponekod so dobra znamenja.

Tako je na primer knjižnica v Piranu prejela leta 1966 5 milijonov 500 tisoč din, kar je 300 tisoč več kot leta 1965, občina Postojna je dala za knjižnice 1 milijon 100 tisoč več, kar znaša skupaj 6 milijonov 500 tisoč, občina Sežana 300 tisoč — skupaj 4 milijone 500 tisoč, občina Ilirska Bistrica 650 tisoč — skupaj 3 milijone 500

tisoč, občina Idrija 900 tisoč, skupaj 4 milijone 600 tisoč, občina Tolmin pa 600 tisoč, tako da je leta 1966 tamkajšnja knjižnica prejela 3 milijone din. Manj pa so dobile knjižnice v občinah Izola (od 6,050.000 din na 6 milijonov), Ajdovščina (od 2 milijonov 200 tisoč na 2 milijona) in Nova Gorica, kjer pa je položaj, kot kaže, zaskrbljujoč, saj je bila Goriška knjižnica okrnjena za cele 4 milijone dinarjev. In ob takem negativnem posegu se moramo resno zamisliti.

Knjižnice na Primorskem upravičeno kličejo po večjem razumevanju. Najbrž se ne motim, če rečem, da že zgodovinski razlogi postavljajo veto pred negativno težnjo, da bi okrnjevali sredstva za njihovo delo. V primerjavi z mnogimi drugimi deželami sodi Slovenija med tiste, ki imajo izredno bogato knjižničarsko tradicijo, saj so knjižnice opravile kaj pomembno vlogo pri narodnostnem utrjevanju naših ljudi, po vojni pa so močno prispevale in še prispevajo h krepitvi novih družbenih odnosov pri nas, pa tudi k širjenju naših literarnih dobrin v tujini in napredne tuje literature pri nas. Na razpolago so nam zanimive številke. V Sloveniji pride na enega prebivalca danes 3,7 knjige. To poprečje velja v glavnem tudi za Primorsko. Jugoslovansko poprečje je 2,8 knjige na enega prebivalca, svetovno poprečje je 1,9 knjige, evropsko pa 4. Torej, ugodno poprečje, ki ga moramo še dvigati, saj očitno opozarja na visoko kulturno raven. Zlasti pa je knjiga z zgodovinskega vidika pomembna za Primorsko, saj je bila poleg drugega med dolgoletno tujo zasedbo vir teženj ne le za obstanek, marveč za upor, za boj, za zmago, za priključitev in za napredno življenje.

In kakšne so te naše knjižnice? S podatki, ki jih bom navedel, bi rad opozoril na neki problem, ki je za knjižnice naravnost življenjskega pomena. Gre namreč za redno obnavljanje oziroma dopolnjevanje zaloge z novimi zvezki, ki strahovito zaostaja in je najhujši handicap za razvoj knjižnic. Poglejmo kar po abecednem redu. Ajdovščina: leta 1964 so imele tamkajšnje knjižnice vsega 700 tisoč dinarjev za nabavo novih knjig. Idrija: v istem letu so dali za nove knjige skoraj 1 milijon in pol dinarjev, kar je glede na razmere v drugih knjižnicah spodbudno. Ilirska Bistrica: za nove knjige so imeli komaj 920 tisoč dinarjev, Izola je imela 1 milijon 160 tisoč, Koper skoraj 2 milijona 500 tisoč, Nova Gorica tudi okrog 2 milijona 500 tisoč, Piran 1 milijon 250 tisoč, Postojna okrog 850 tisoč, Sežana blizu 900 tisoč, Tolmin pa vsega 473 tisoč dinarjev. S temi podatki se gotovo ne moremo ponašati. Sredstva, ki so knjižnicam na razpolago, so tako skromna, da gre večina za sicer skromne osebne dohodke, kar ostane, pa za nove knjige. In to je minimalno.

Ta siromašnost preprosto odvrča od knjižnic ljudi, ki so zainteresirani vsak dan bolj zlasti za nove publikacije, biblioteke pa jim novega knjižnega gradiva ne morejo dajati na razpolago. Podatki odkrivajo, da je obisk v nekaterih matičnih knjižnicah na Štajerskem in Dolenjskem v zadnjih treh letih upadel tudi do 30 odstotkov. Na Primorskem takega padca v glavnem še nismo doživeli. Jasna znamenja pa opozarjajo, da je eden osnovnih vzrokov sicer rahlega, vendar značilnega nazadovanja prav v pomanjkanju, lahko rečemo v skoraj popolnem pomanjkanju novega gradiva. Omenil sem osebne dohodke, vendar trenutno opuščam to temo, ker podatki odkrivajo tak tragikomičen položaj, da je bolje molčati. Omenim naj le, da imamo nekaj visoko izobraženih delavcev v knjižnicah, ki prejemajo manj od 70 tisoč dinarjev osebnih dohodkov mesečno. In to mi daje priložnost, da se na kratko povrnem na srednjeročno planiranje. Menim namreč, da ne bi smeli, zlasti ne pri nekaterih knjižnicah, posebno pri takih, kot je novogoriška, ki životari s tretjino sredstev manj kot leta 1965, vzeti kot izhodišče leto 1966, ker ne more predstavljati merila za načrtovanje v naslednjih letih.

V navajanju razlogov, ki kličejo po večjih sredstvih, ne smemo pozabiti prostorov in opreme. Podatki kažejo na slabo stanje, mestoma celo na takšno, da bo treba nekatere knjižnice čimprej preseliti v nove prostore, ker nekateri že s stališča gradbene zaščite ne ustrezajo več. Za Primorsko moramo reči, da na žalost niti ena knjižnica nima ne prostorov, ne opreme, ki bi ji ustrezali. Ne postavljamo maksimalnih zahtev, saj je jasno, da občinske knjižnice v slovenskih dimenzijah še dolgo ne bodo mogle računati na mehano grafe in podobno. Gre za minimum, ki je pogoj za redno delo. Knjižnica v Gorici, na primer, domuje v sodobni zgradbi, vendar je v takšnem stanju, da ima čitalnico preprosto na hodniku.

Vprašanje strokovnih kadrov je pri knjižnicah prav tako pereče kot drugod. Dokaj verjetno je, vsaj kar zadeva Primorsko, da smo pri vprašanih knjižničnih kadrov, novih in mladih, nekje na repu lestvice. Nobena primorska občina, kolikor sem obveščen, že nekaj let ne štipendira knjižničarja, čeprav je od kakih 140 knjižničarskih delavcev le 11 takih, ki so strokovno usposobljeni. Nad 80 knjižničarskih delavcev še nima predvidenih strokovnih izpitov, drugi pa so v glavnem delavci z drugačnimi kvalifikacijami in večinoma z nezadostno sposobnostjo ali pa prostovoljci, ki delajo za skromen honorar, včasih pa tudi zastonj. Ti podatki res niso zadovoljivi, zlasti če upoštevamo, da je dobršen del usposobljenega kadra, dovolite mi izraz, v letih, in ne vemo, kdo ga bo nadomestil. Samo

mimogrede naj povem, da so nekateri kvalificirani knjižničarski delavci odšli na delo drugam spričo porazno nizkih osebnih dohodkov v naših knjižnicah. S tem kaj malo rožnatim stanjem se bo treba takoj odločno spoprijeti.

Knjižni sklad, s katerim razpolagamo na Primorskem, je velik in pomemben. Treba ga bo nenehno bogatiti in z njim vsebolj spoznavati javnost in jo zainteresirati. Knjižnice na Primorskem imajo nad 270 tisoč kijižnih zvezkov, od teh samo goriška nad 60 tisoč, koprška pa nad 100 tisoč. Knjižnica v Ajdovščini izposoja letno do 12 tisoč knjig, v Idriji celo do 60 tisoč, v Izoli do 30 tisoč, v Kopru do 90 tisoč, v Novi Gorici do 55 tisoč, v Pirantu do 45 tisoč, v Postojni do 30 tisoč, v Sežani do 20 tisoč, v Tolminu do 18 tisoč knjig. To so številke, ki nekaj pomenijo in že same po sebi kličejo po novih in usposobljenih kadrih, seveda ne zgolj zaradi izposojevanja, marveč zaradi vsestranske obdelave, ki jo terja knjiga na relaciji knjiga—bralec, knjiga—proizvajalec, knjiga—občan.

Treba bo torej pričeti tudi z investicijami. Ta zahteva mora najti svoje trdno mesto v srednjeročnem planu posameznih občin. Na nekem posvetu s predstavniki primorskih občin smo ugotovili na primer, da bi morali naložiti v gradbene ureditve, v opremo, za štipendije in druge potrebe do leta 1970 vsaj 400—450 milijonov dinarjev. Ta številka je seveda zgolj okvirna ter predstavlja le začetno in vrh tega najbrž še megleno orientacijo za natančnejše račune, do katerih pa bo treba priti na osnovi široke razprave, pri kateri bodo morali imeti odločilno besedo prav naši bralci.

Predstavlja pa minimum, ki si ga bomo morali ustvariti, če bomo hoteli perspektivno naprej. Nastopa namreč vprašanje, kako sploh izvajamo zakon o knjižnicah, ki je bil sprejet 29. marca 1965. Ta zakon pomeni prelomnico v delu knjižnic. Daje podlago matičnim knjižnicam, izrecno poudarja pomen strokovnega dela v knjižnicah, podčrtuje samoupravljanje v knjižnicah in sploh dokaj n drobno opisuje njihovo delo. Ne pomeni pa ta zakon žal prelomnice v konkretni skrbi za knjižnice, ki so pretežno v sila utesnjenih, starih, včasih celo za življenje nevarnih prostorih, z gnilim podom in majavo streho, ki nimajo dovolj strokovnega kadra, ki nimajo zadostne in primerne opreme ter se še danes poslužujejo črvivih desk, namesto sodobnih polic, ki jim sredstva komaj zadoščajo za osebne dohodke in si od njih odtegujejo še denar za nabavo novih knjig. Doseči bo treba, da bi z uresničevanjem srednjeročnega načrta v dobršni meri rešili te naše kronične težave. Zato sodimo, da bi se morala sredstva za kulturo in s tem za knjižnice povečevati letno na Primorskem, glede na dosedanje kazalce družbenih načrtov,

od 10 do 15 odstotkov in tako doseči leta 1970 porast od 40 do 60 odstotkov v primerjavi z letom 1966, kar zadeva funkcionalne in osebne izdatke. Investicijska sredstva za knjižnice pa naj bi znašala do leta 1970 400 do 450 milijonov za vse primorske občine.

Seveda so gornje številke pogojene z zmogljivostmi sleherne komune in njim pravzaprav že prilagojene. Potrebe so dejansko velike in tudi upravičene, predvsem zato, ker se v vsem povojnem času nismo dosledno lotili, roko na srce, najbrž niti enega izmed osnovnih vprašanj za razvoj knjižnic. Razumljivo pa je, da zahteve zlasti v sedanjem obdobju, ko v duhu reforme zavestno odstranjujemo dosedanje deformacije, ne morejo biti tjavendan. Upoštevati moramo, kakšna je njihova materialna osnova, da pač bruto-produkt vseh primorskih občin ne presega 240 milijard letno, upoštevati, kaj vse tare naše občine in kako se trudijo, da bi čimbolj uspešno premagovale težave.

V zadnjem času veliko govorimo o kvaliteti našega dela. V prvi vrsti gre prejkone za to, da našo dejavnost posodobimo, da se otresemo metod, ki spadajo v preteklost, in poiščemo nove, da obračunamo ponekod s prakso, zaradi katere nam še zmeraj očitajo, da smo »čitalniški«, da se resneje lotimo dela v nematičnih, šolskih in drugih knjižnicah, da proučimo, če so ti naši »kovčki« še primeren sistem dela, da začnemo sproščeneje sodelovati med seboj s tem, da se na primer odločimo za eno, vendar sposobno matično knjižnico za dve ali več občin skupaj, saj niti kulture niti knjižnic ne moremo zapirati v občinske meje. Dalje, da se res lotimo na primer ideje o bibliobusih in podobno. Vse to in še mnogo drugega je lahko nova kvaliteta. Kvaliteta pomeni predvsem večji posluš za potrebe razvoja, pogumnejše obračunavanje z zastarelim in nekoristnim ter živahnejšo prizadevnost in vlaganje v tisto, kar je res sodobno, kar je bližje občanom in njihovim potrebam.

Knjižnice na Primorskem so, kot smo dejali, v glavnem še dobro obiskovane, najbrž pa se ne motim, če rečem, da je krog v glavnem isti in da je prejkone zlasti mladine še razmeroma malo. Z našim kvalitetnim in sodobnim delom, s sodobno literaturo z vseh področij, od beletristike do znanstvenih publikacij, širimo krog. Pojdimo na specializacijo knjižnic tam, kjer so možnosti, na določene oddelke. Organizirajmo razstave, literarne večere, obiske avtorjev, krajevne recenzijske ure, utrjujmo pri občanah prepričanje, da je knjižnica živ objekt, ob katerem se bodo morali krhati meči tistih, ki še danes tjavendan govore o knjižnicah kot o zaprtih prostorih »zakopancev v knjige«. Za take manifestacije ni vselej nujno, da povabimo gosta, ki ga je treba drago plačati, saj imamo

v vseh naših središčih nemalo mladih intelektualcev, ki bi najbrž radi sodelovali. Občutek imam tudi, da zlasti delavska mladina premalo obiskuje knjižnice, da je ne znamo pritegniti in se ji ne znamo posvetiti, kar je zopet virzel, ki opozarja na večjo prizadevnost v naših stikih z javnostjo, z občani. In, konkretno za obalno področje, premalo se povezujemo z italijanskimi knjižnicami.

Skratka, bodimo iniciativnejši, toda ne v znamenju megalomanije, marveč sodobnih prijemov, ki so mnogokrat finančno skromni, vsebinsko pa zelo uspešni.

S takim pestrejšim delom bomo svoj ugled, ki ni majhen in ki sloni na močni tradiciji in v glavnem uspešni dosežanji dejavnosti, še bolj utrdili tudi pri tujem gostu, pri obiskovalcih in strokovnjakih iz sosedne dežele, s katerimi že imamo vzajemno koristne stike.

Sodelovanje na področju kulture je predhodnica sodelovanja na mnogoterih področjih. Če se danes toliko zavzemamo za boljše medsebojno spoznavanje, za izmenjavo izkušenj, za še konkretnejše stike, delamo to tudi v imenu kulture in njenega poslanstva, v imenu knjige in njenega bogastva, ki ne sme poznati meja. Pri tem imajo zlasti knjižnice na Primorskem kaj odgovorno, a hkrati hvaležno nalogo, ki jo republiške institucije razumejo in našim knjižnicam ustrezno pomagajo.

Pa še nekaj, čisto za konec. Mislim namreč, da se večina naših knjižnic, čeprav intenzivno dela in se trudi izpolniti svoje družbeno poslanstvo, premalo poslužuje javnih informacijskih sredstev, kot so tisk, radio in televizija, da bi prek njih povedale, kaj delajo, kako delajo in kaj nameravajo v bodoče.

IZOBRAŽEVANJE KNJIŽNICARJEV V BOLGARIJI

Todora Topalova

Članek je za naše glasilo napisala Todora Topalova, direktorica Državnega bibliotekarskega inštituta v Sofiji in sourednica bolgarskega strokovnega časopisa Bibliotekar.

Slošno znano je, kako si bolgarsko ljudstvo prizadeva doseči znanje, izobrazbo in prosveto, kako želi ustvariti svojo lastno narodno kulturo. Vendar pa se znanost, kultura in umetnost niso mogle razvijati pred vseljidsko protifašistično vstajo 9. septembra 1944 kljub dobri volji posameznih prosvetnih patriotov in vsega